

БОНДАРЧУК М. К.

д. е. н., доцент
Національний університет «Львівська політехніка»
mbondarchuk@i.ua

ВІВЧАР О. Й.

к. е. н., доцент
Національний університет «Львівська політехніка»
mbondarchuk@i.ua

СКОРОПАД І. С.

к. е. н., доцент
Національний університет «Львівська політехніка»
mbondarchuk@i.ua

НЕОБХІДНІСТЬ САНАЦІЇ ОБ'ЄДНАНЬ ПІДПРИЄМСТВ З УРАХУВАННЯМ ОСНОВНИХ ЗАКОНІВ ЇХ РОЗВИТКУ

Актуальними питаннями в умовах проведення санації є оцінювання діяльності об'єднань підприємств через визначення ймовірності виникнення проблемних ситуацій з урахуванням основних законів розвитку. У статті запропоновані напрями оцінювання діяльності об'єднань підприємств через визначення ймовірності виникнення кризових ситуацій в умовах санації. Обґрунтування основних законів функціонування та розвитку об'єднань підприємств дадуть змогу уточнити основні загальнонаукові підходи до санаційного управління інтегрованими угрупованнями.

Ключові слова: об'єднання підприємств, закони розвитку, санація, санаційне управління, кризові ситуації.

БОНДАРЧУК М. К.

д. э. н., доцент
Национальный университет «Львовская политехника»
mbondarchuk@i.ua

ВІВЧАР А. І.

к. э. н., доцент
Национальный университет «Львовская политехника»
mbondarchuk@i.ua

СКОРОПАД І. С.

к. э. н., доцент
Национальный университет «Львовская политехника»
mbondarchuk@i.ua

НЕОБХОДИМОСТЬ САНАЦИИ В ОБЪЕДИНЕНИЯХ ПРЕДПРИЯТИЙ С УЧЕТОМ ОСНОВНЫХ ЗАКОНОВ ИХ РАЗВИТИЯ

Актуальными вопросами в условиях санации является оценка деятельности объединений предприятий путем определения вероятности возникновения проблемных ситуаций с учетом основных законов развития. В статье предложены направления оценки деятельности объединений предприятий путем определения вероятности возникновения кризисных ситуаций в условиях санации. Обоснование основных законов функционирования и развития объединений предприятий дадут возможность уточнить основные общенаучные подходы к санационному управлению интегрированными объединениями.

Ключевые слова: объединения предприятий, законы развития, санация, санационное управление, кризисные ситуации.

BONDARCHUK M. K.

doctor of economic sciences, associate professor
Lviv Polytechnic National University
mbondarchuk@i.ua

VIVCHAR O. Y.

candidate of economic sciences, associate professor
Lviv Polytechnic National University
mbondarchuk@i.ua

SKOROPAD I. S.

candidate of economic sciences, associate professor
Lviv Polytechnic National University
mbondarchuk@i.ua

NEED FOR SANITATION IN THE ASSOCIATIONS OF ENTERPRISES TAKING INTO ACCOUNT THE FUNDAMENTAL LAWS OF THEIR DEVELOPMENT

By crying problems under sanitation conditions is the estimation of the activity of the associations of enterprises by determining the probability of the occurrence of problematic situations taking into account the fundamental laws of development. In the article are proposed the directions of the estimation of the activity of the associations of enterprises by determining the probability of the occurrence of crisis situations under sanitation conditions. The substantiation of the fundamental laws of functioning and development of the associations of enterprises they will make possible to refine basic general scientific approaches to sanitation management of the integrated associations.

Keywords: *the association of enterprises, the laws of development, sanitation, sanitation management, crisis situations.*

Постановка проблеми. Недостатня реалізація нагромадженого у світі досвіду щодо створення й діяльності вітчизняних об'єднань підприємств, недоліки законодавства, невдалі спроби винайти особливий шлях розв'язання проблем інвестування в Україні призвели до недосконалого функціонування і розвитку зазначених угруповань в економіці країни. Об'єднання підприємств (далі – ОП) є економічними суб'єктами, які акумулюють значний капітал для реалізації власної діяльності, а це дозволить забезпечити санаційні заходи щодо неплатоспроможного підприємства необхідними фінансовими ресурсами. У зв'язку з цим, потреба в санаційному управлінні виникає не тільки при сталому економічному розвитку інтегрованих угруповань, але й при здійсненні структурних зрушень відповідно до світових тенденцій економічного та науково-технологічного процесів. Водночас актуальними питаннями в умовах проведення санації є оцінювання діяльності ОП через визначення ймовірності виникнення проблемних ситуацій з урахуванням основних законів розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізуючи проблеми практичного застосування сучасних методичних розробок щодо санації у об'єднаннях підприємств слід зазначити, що особливу актуальність здобувають основні закони функціонування і розвитку ОП в умовах кризи (закон синергії, закон самозбереження (усталеності), закон стратегічного розвитку), методи оцінки і діагностики фінансової стійкості підприємств, методи моніторингу і контролінгу суб'єктів господарювання. Досліджуючи цю проблематику, автор дослідження проаналізувала наукові праці вітчизняних та іноземних науковців, і цікавими виявила їхні думки щодо терміну „розвиток”. Так, у Великому тлумачному словнику сучасної української мови зазначено, що розвиток – це процес, внаслідок якого відбувається зміна якості чого-небудь, перехід від одного якісного стану до іншого, вищого. Є.М. Коротков розглядає розвиток як „сукупність змін, які ведуть до появи нової якості і зміцнення життєвої системи, її здатність чинити опір руйнівним силам зовнішнього середовища” [1, с. 296]. С.І. Ожогов під розвитком розуміє „процес закономірності зміни, переходу з одного стану в інший, більш досконалий. Перехід від старого якісного стану до нового, від простого до складного, від нижчого до вищого” [2, с. 643]. В.А. Забродський і М.О. Кизим вважають: „Розвиток економіко-виробничих систем – це процес переходу економіко виробничої системи у новий, більш якісний стан за рахунок нагромадження кількісного потенціалу, зміни й ускладнення структури і складу, в результаті чого підвищується її здатність чинити опір руйнівному впливу зовнішнього середовища та ефективність функціонування” [3, с. 6]. Відтак розвиток об'єднань підприємств вимагає своїх законів розвитку, своєї системи зміцнення життєвих циклів та здатності опору руйнівним

силам внутрішнього і зовнішнього середовища (зокрема розроблення системи раннього попередження і реагування на кризові ситуації у ОП [4, с. 10–15]) з метою забезпечення реалізації ефективної інноваційної та інвестиційної політики ОП шляхом санаційного управління [5; 6].

Постановка задач. Дослідження законів функціонування і розвитку об'єднань підприємств в умовах санаційних трансформацій зумовлює постановку таких задач: обґрунтувати основні закони функціонування і розвитку ОП; окреслити напрями оцінювання діяльності ОП через визначення ймовірності виникнення кризових ситуацій з урахуванням основних законів розвитку.

Виклад основного матеріалу. Серед основних законів розвитку об'єднань підприємств відокремлюють закон синергії, закон усталеності (самозбереження) та закон стратегічного розвитку [7]. Розглянемо їх з урахуванням можливості потрапляння ОП у проблемні ситуації (табл. 1).

Таблиця 1

Оцінювання діяльності ОП через визначення ймовірності виникнення проблемних ситуацій з урахуванням основних законів їх розвитку

Закони	Коротка характеристика законів	Оцінювання діяльності ОП через визначення ймовірності виникнення кризових ситуацій															
Закон синергії	Синергія може забезпечити об'єднання підприємств позитивну чисту вартість поглинання (<i>net acquisition value, NAV</i>): $NAV = V_{AB} - [V_A + V_B] - P - E, (1.1)$ де: V_{AB} – об'єднана вартість двох підприємств; V_B – ринкова вартість акцій підприємства В; P – премія, виплачена за підприємство В; E – витрати процесу поглинання; V_A – оцінка підприємством А своєї власної вартості. Перетворивши рівність, одержуємо: $NAV = [V_{AB} - (V_A + V_B)] - (P + E), (1.2)$ Значення в квадратних дужках являє собою ефект синергізму. Щоб окупити злиття, цей ефект повинний бути більше, ніж сума $P + E$. Якщо значення в квадратних дужках не є більшим суми $P + E$, то виходить, що купуючи підприємство переплатить за об'єкт купівлі.	Оцінювання діяльності ОП через визначення кризових ситуацій з урахуванням фактору часу <table border="1"> <thead> <tr> <th>Період часу</th> <th>Види криз</th> <th>Напрями розвитку ОП</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td rowspan="3">Новостворене ОП (1–3 роки)</td> <td>Криза лідерства</td> <td>Розвиток за допомогою створення</td> </tr> <tr> <td>Криза автономії</td> <td>Розвиток за допомогою управління</td> </tr> <tr> <td>Криза контролю</td> <td>Розвиток за допомогою делегування повноважень</td> </tr> <tr> <td rowspan="2">Функціонуюче ОП (понад 3 роки)</td> <td>Криза бюрократії</td> <td>Розвиток за допомогою координування</td> </tr> <tr> <td>Криза синергії</td> <td>Розвиток за допомогою співробітництва</td> </tr> </tbody> </table>	Період часу	Види криз	Напрями розвитку ОП	Новостворене ОП (1–3 роки)	Криза лідерства	Розвиток за допомогою створення	Криза автономії	Розвиток за допомогою управління	Криза контролю	Розвиток за допомогою делегування повноважень	Функціонуюче ОП (понад 3 роки)	Криза бюрократії	Розвиток за допомогою координування	Криза синергії	Розвиток за допомогою співробітництва
		Період часу	Види криз	Напрями розвитку ОП													
Новостворене ОП (1–3 роки)	Криза лідерства	Розвиток за допомогою створення															
	Криза автономії	Розвиток за допомогою управління															
	Криза контролю	Розвиток за допомогою делегування повноважень															
Функціонуюче ОП (понад 3 роки)	Криза бюрократії	Розвиток за допомогою координування															
	Криза синергії	Розвиток за допомогою співробітництва															
Закон усталеності (самозбереження)	Кожна ОП намагається до самозбереження шляхом використання усього свого потенціалу (економічного, політичного, соціального). Закон можна виразити формулою: $\sum_{i=1}^{n,n} R_i > \sum_{i=1} (V_{1i} + V_{2i}),$	Наслідком прояву закону усталеності є відносний коефіцієнт ($P_{\text{самозбереження}}$) оцінки рівня самозбереження: $P_{\text{самозбереження}} = (C - P) * 100\% / C,$ де C – потенціал створення; P – потенціал деструктуризації. Діапазон, в якому знаходиться значення коефіцієнта $P_{\text{самозбереження}}$ характеризує рівень стабільності ОП в ринкових умовах.															
	де R_i – потенціал ОП, що визначається її ресурсами в i -й області (наприклад, фінанси, технологія тощо); V_{1i} – потенціал зовнішнього дестабілізуючого впливу; V_{2i} – потенціал внутрішнього дестабілізуючого впливу.	<p><i>Характеристика діапазонів рівня самозбереження</i></p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>Значення (%)</th> <th>Характеристика ситуації</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>(-100) + (-10)</td> <td>Порушена стабільність, ОП проходить період різкого падіння або спаду життєвого циклу; необхідне використання додаткових зовнішніх ресурсів для виходу з кризи (якщо це можливо)</td> </tr> <tr> <td>(-5) + (+5)</td> <td>ОП знаходиться на межі утримання стабільності, що означає необхідність реорганізації учасників об'єднання або виходу на нові ринки та інших заходів в боротьбі за виживання</td> </tr> <tr> <td>(+10) + (+100)</td> <td>Ситуація сприятлива, ОП має великий потенціал для збереження стійкого зростання, стабільності в ринкових умовах</td> </tr> </tbody> </table> Недотримання нерівності та вхід рівня самозбереження у негативний діапазон змушує ОП докладати зусилля на отримання стабільності та нарощування потенціалу.	Значення (%)	Характеристика ситуації	(-100) + (-10)	Порушена стабільність, ОП проходить період різкого падіння або спаду життєвого циклу; необхідне використання додаткових зовнішніх ресурсів для виходу з кризи (якщо це можливо)	(-5) + (+5)	ОП знаходиться на межі утримання стабільності, що означає необхідність реорганізації учасників об'єднання або виходу на нові ринки та інших заходів в боротьбі за виживання	(+10) + (+100)	Ситуація сприятлива, ОП має великий потенціал для збереження стійкого зростання, стабільності в ринкових умовах							
Значення (%)	Характеристика ситуації																
(-100) + (-10)	Порушена стабільність, ОП проходить період різкого падіння або спаду життєвого циклу; необхідне використання додаткових зовнішніх ресурсів для виходу з кризи (якщо це можливо)																
(-5) + (+5)	ОП знаходиться на межі утримання стабільності, що означає необхідність реорганізації учасників об'єднання або виходу на нові ринки та інших заходів в боротьбі за виживання																
(+10) + (+100)	Ситуація сприятлива, ОП має великий потенціал для збереження стійкого зростання, стабільності в ринкових умовах																
Закон розвитку	Дія цього закону лежить в основі проходження ОП всіх етапів життєвого циклу. На кожній стадії свого розвитку ОП намагається набрати максимальний потенціал, що дорівнює сумі всіх ресурсів ОП, причому потенціал кожного попереднього етапу впливає на наступний етап, тобто це має вигляд: $R_j = \sum_{i=1}^m (R_{ij} * K_{j-1}) \rightarrow \max,$ де R_j – потенціал ОП на j -му етапі його життєвого циклу; R_{ij} – сума i -х ресурсів ОП на j -му етапі життєвого циклу; K_{j-1} – коефіцієнт впливу попереднього етапу на наступний.	Для оцінювання і аналізу ефективного нового напрямку розвитку підприємства ОП, яке потребує додаткових фінансових ресурсів при несприятливому (кризовому) фінансовому стані приймемо дану стратегію як середньозважену оцінку, при якій за основу вагових коефіцієнтів беруться ймовірності виникнення тієї чи іншої оцінки реалізації стратегії і розраховується середня очікувана норма рентабельності (R_v^{cep}): $R_v^{cep} = \sum p_i * x R_{vi}$ Середнє значення ймовірнісної оцінки за нормальним законом розподілу ймовірностей для підприємства відповідає саме більше значення, а потім значення ймовірностей рівномірно знижуються в одну (допустима і висока оцінка) та іншу (низька і недопустима) сторони. Середньоквадратичне відхилення σ можна прийняти в якості величини вимірювання ризику з високим ступенем точності і розрахувати за формулою: $\sigma = \sqrt{\sum ((R_{vi} - R_v^{cep})^2 * p_i)}.$ Чим менше значення σ , тим менший ступінь ризику при впровадженні нової стратегії розвитку підприємства ОП															

Закон синергії говорить про те, що для будь-якого ОП існує такий набір елементів, за якого його потенціал значно більший або значно менший, ніж потенціал окремих елементів. Тобто закон синергії відображає наявність системного ефекту, коли система з простої суми елементів переходить до дійсно системи, що має нову якість. Важливою особливістю синергічного підходу є те, що в період еволюційного розвитку ОП з добре передбачуваними лінійними змінами, які підводять у підсумку об'єднання підприємств до деякого нестійкого критичного стану, а вихід з критичного стану має відбуватися одномоментно, стрибкоподібно. Тобто перехід ОП у новий стійкий стан є неоднозначним і розвиток інтегрування підприємств має принципово непередбачений характер.

Закон усталеності (самозбереження) вказує на те, що кожне об'єднання підприємств виробничо-господарська структура намагається до самозбереження шляхом використання усього свого потенціалу (економічного, виробничого, соціального тощо). Із закону усталеності випливає декілька типів стратегічної поведінки ОП в умовах нестійкого ринкового середовища: збільшення внутрішніх ресурсів ОП незалежно від умов зовнішнього середовища; підвищення ресурсів ОП на величину, достатню для адекватної реакції на зміни зовнішнього середовища; зменшення або виключення взагалі внутрішніх дестабілізуючих факторів (конфлікти, слабкий менеджмент, старіння персоналу тощо); пропорційне збільшення ресурсів ОП та зменшення водночас внутрішніх дестабілізуючих факторів. Випадкові дестабілізуючі фактори навколишнього середовища не є параметрами, якими можна нехтувати, тому їх можна лише прогнозувати та розробляти заходи з санаційного управління.

Моделювання будь-якої системи неможливе без припущення впливу зовнішніх та внутрішніх факторів, присутність яких неминуча в умовах невизначеності, властивому навколишньому середовищу. Не можна не враховувати ту незліченну кількість різних результатів, що відрізняються від запланованих через причини, що є важко передбачуваними. Зокрема до зовнішніх факторів віднесемо нестабільну соціально-економічну, фінансово-економічну, податкову політику держави; негативні тенденції розвитку товарних, грошових, страхових, кредитних, фондових і валютних ринків; дискримінацію щодо встановлення цільового порядку державної підтримки ОП з урахуванням того, наскільки їхня діяльність відповідає пріоритетам промислової та соціальної політики країни; спад кон'юнктури в економіці в цілому; темп і розмір інфляції; посилення конкуренції в галузі та кризи окремої галузі; політичну нестабільність у країні місцезнаходження ОП або в країнах підприємств-постачальників сировини (споживачів продукції) та інші.

До внутрішніх чинників віднесемо наступні: проблеми внутрішнього регламентування діяльності ОП (оргструктури, регламенти); низька якість менеджменту та маркетингу; порушення процесу внутрішньогрупової взаємодії (розподіл прибутку, формування і використання фондів грошових коштів); негативні тенденції у саморегульованій системі ОП (інформаційне, організаційне і економічне регулювання); фінансово-кредитні учасники ОП не можуть ефективно мобілізувати, розподіляти і перерозподіляти тимчасово вільні грошові кошти всіх суб'єктів ОП; невідповідність рівня виробничо-технологічної структури підприємств ОП; недосконалість інноваційної, інвестиційної, виробничо-господарської, фінансово-економічної, соціальної політики ОП; відсутність служб контролінгу в учасників ОП та інші.

Закон розвитку. Механізм дії цього закону лежить в основі проходження ОП всіх етапів життєвого циклу (таблиця 1). На кожній стадії свого розвитку ОП намагається набрати максимальний потенціал, що дорівнює сумі всіх ресурсів системи, причому потенціал кожного попереднього етапу впливає на наступний етап. Механізм дії закону виявляється в характері розвитку: прогресивному, регресивному, революційному та еволюційному. Згідно з дією закону розвитку потенціал ОП має властивості інерції, еластичності та безперервності стабілізації. Прояв інерції – у спізненні реакції на зміну. Вона може бути підсилена внаслідок опору змінам (закон усталеності) і визначається часом спізнення реакції потенціалу. Еластичні ОП швидко реагують на зміну вимог ринку. За якості стабільності, система

намагається не мати різких перепадів в процесі життєдіяльності, штучно обмежуючи діапазон зміни потенціалу. ОП також має якість безперервності зміни потенціалу, причому її потенціал постійно змінюється, переводячи систему з одного стану в інший.

Оскільки економіка України пов'язана з падінням ефективності та міжнародної конкурентоспроможності країни, погіршенням глобального навколишнього середовища, виникає необхідність створення системи санаційного управління, яка б забезпечила сталий економічний розвиток і здійснила глибокі структурні зрушення відповідно до перспективних тенденцій економічного та науково-технологічного процесів.

Зокрема, необхідно оздоровлювати вітчизняні підприємства промислового й торговельного секторів, виводити зі стану кризового функціонування і забезпечувати їх стабільну та ефективну фінансово-господарську діяльність.

Висновки і перспективи подальших досліджень

1. З метою розроблення відповідних теоретичних засад санаційного управління об'єднаннями підприємств нами обґрунтовано основні закони функціонування і розвитку ОП за умов санаційних трансформацій.

2. Окреслені напрями оцінювання діяльності ОП через визначення ймовірності виникнення кризових ситуацій дадуть змогу уточнити основні загальнонаукові підходи до санаційного управління інтегрованими угрупованнями.

3. У процесі дослідження було прийнято за висхідну ідею, що представлені теоретичні аспекти щодо врахування ризику вкладень сум грошових коштів учасників ОП у підприємство, для якого є загроза опинитися у кризовому стані, актуалізують питання з оцінювання і аналізу впровадження нового напрямку розвитку учасника ОП, яке потребує додаткових фінансових ресурсів при несприятливому (кризовому) стані.

4. Головними напрямками санації підприємств в Україні мають бути модернізація, реконструкція, удосконалення технології та організації виробництва, а також його диверсифікація, розробка цільових комплексних програм з попереднім комплексним аналізом фінансово-господарської діяльності підприємства, його дебіторської та кредиторської заборгованостей, активів та пасивів, забезпеченості власними засобами, існуючих і можливих замовлень, попиту та цін на продукцію.

5. Обґрунтовані теоретичні аспекти щодо політики управління санацією ОП будуть використані у подальших дослідженнях щодо розробки відповідного теоретичного підґрунтя – теорії кризових явищ, їх виникнення, розвитку, методичного забезпечення, а також здійснення цієї роботи як на рівні окремого суб'єкта ОП, так і ОП в цілому.

Список використаних джерел

1. Коротков Э.М. Концепция менеджмента / Коротков Э.М. – М. : Дека, 1997. – 304 с.
2. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка / С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова / Русская академия наук. – М. : Азбуковник, 1998. – 944 с.
3. Забродский В.А. Развитие крупномасштабных экономико-производственных систем / В.А. Забродский, Н.А. Кизим. – Х. : Бизнес-Информ, 2000. – 72 с.
4. Колісник М.К. Побудова системи раннього попередження та реагування на кризові ситуації в об'єднаннях промислового і фінансового капіталу / М.К. Колісник // Економіка і держава. – 2007. – № 8. – С. 10–15.
5. Колісник М.К. Антикризове управління виробничо-господарськими структурами у машинобудуванні : [монографія] / М.К. Колісник. – Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2009. – 208 с.
6. Колісник М.К. Управління ресурсним забезпеченням промислово-фінансових груп : [монографія] / І.В. Алексеев, М.К. Колісник, А.С. Мороз. – Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2007. – 132 с.
7. Поплавська Ж.В. Ефект взаємодії. Синергізм в економіці / Ж.В. Поплавська // Вісник НАН України. – 2001. – № 5.